Universiteit
Leiden
The Netherlands

De psychochiroloog Julius Spier en de handleeskunde in het interbellum

Nagel, A.H.M.

Citation
Nagel, A. H. M. (2020, January 29). *De psychochiroloog Julius Spier en de handleeskunde in het interbellum*. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/83482

Version:	Publisher's Version
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/83482

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle http://hdl.handle.net/1887/83482 holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Nagel, A.H.M.
Title: De psychochiroloog Julius Spier en de handleeskunde in het interbellum
Issue Date: 2020-01-29

SLOTWOORD

13 Het beeld van Julius Spier is toe aan herziening

Op basis van het zeer verscheiden en nieuw ontdekte bronmateriaal zijn in de voorgaande hoofdstukken het werk en de persoon Julius Spier vanuit vier invalshoeken belicht. Wanneer we nu teruggaan naar het beeld van Spier dat is ontstaan na de publicatie van Hillesums dagboeken, blijkt dat aan herziening toe. In plaats van een mooiprater of charlatan was Spier een begaafde handlezer, zij het behept met minder sterke persoonlijke kanten (§ 13.1). Spier opereerde in het interbellum, wanneer het handlezen in Duitsland sterk in de belangstelling stond en zich aan een negatief imago probeert te ontworstelen. Als psychochiroloog droeg Spier in belangrijke mate en in positieve zin aan dit proces bij, onder meer doordat hij aansluiting had in de academische wereld (§ 13.2). Met zijn motto 'worden wie je bent' was hij zijn tijd ver vooruit (§ 13.3).

13.1 Spier is een getalenteerd handlezer met naïeve karaktertrekken die mogelijk onder voorkennis gebukt is gegaan

Binnen een maand na het heengaan van Julius Spier stuurde Henny Tideman "een klein kiekje van onze levenskunstenaar" naar Johan van Tricht, de uitgever in Arnhem met wie Spier op vriendschappelijke voet stond.[1] Welk kiekje dat is, is onbekend, maar wellicht is het een van de twee die in het fotoalbum van Dicky van de Heuvel te vinden zijn (afb. 37). Op beide afbeeldingen staat een levenslustig persoon van middelbare leeftijd. Onder zijn nette pak bolt een lichte buik op – maar Spier is zeker geen man met zwaar overgewicht zoals sommigen zich hebben voorgesteld na Etty Hillesums portrettering van Spier als 'de doorvoede keizer Nero'.[2] In de Spier op deze foto's is eerder een andere karakterisering van Hillesum te herkennen: "En dan weer die gulle en doorleefde lach van een door en door goedmoedig mens."[3] Deze beschrijving correspondeert met het beeld van Spier zoals dat naar voren is gekomen in de hoofdstukken over zijn levenloop (hoofdstukken 5-7).

Zoals bij ieder mens zijn in het leven van Julius Spier meerdere facetten te onderscheiden. Hij was een zoon, broer, (voormalig) echtgenoot, vader van twee kinderen, liefhebber van muziek, vriend van velen (vooral vriendinnen), handlezer, psychotherapeut en hij was een

---

[1] Brief van Henny Tideman aan Johan van Tricht, 6 oktober 1942 (archief Literatuurmuseum, Den Haag).

[2] Zie § 2.1; Baur, *Het intieme uur*, 77: Spier "schijnt een enorm zware man te zijn geweest[.]" Vergelijk Lisette Lewin, 'Er lijkt een cultus te ontstaan rond Etty Hillesum met griezelige kanten', *De Volkskrant*, 8 juni 1984: "Hij is nogal dik, heeft een hangbuik[.]" Volgens Dicky van de Heuvel geven de twee foto's (afb. 37a & b) het juiste beeld van Spier weer: rechte rug en recht schouders. Misschien was Hillesums 'keizer Nero'-vergelijking ingegeven door haar Russische genen, opperde ze desgevraagd naar Spiers postuur (email van Dicky van de Heuvel-de Jonge aan AN, 2 augustus 2017).

[3] Hillesum, *Het Werk*, 70 (18 juni 1941).

geassimileerde Jood. Ook net als iedereen had hij zijn sterke en zwakke kanten, en kende hij voor- en tegenspoed.

Ervaringen die Spier zullen hebben gevormd, betreffen het contact met zijn moeder Bertha Spier (die hem in zijn jeugd vaak onrechtvaardig behandelde), een gebrekkig gehoor (waardoor hij zijn droom als operazanger moest opgeven) en problemen in zijn huwelijk (met een scheiding tot gevolg). Verder was er de zoektocht naar werk dat hem voldoening moest schenken en het verdriet over niet te hebben kunnen uitwijken naar Engeland om dichter bij zijn verloofde Hertha Levi te kunnen zijn.

Toch is, naar het zich laat aanzien, Spier niet blijvend gebukt gegaan onder deze moeilijkheden. Het ziet er eerder naar uit dat hij door deze 'uitdagingen' als mens is gegroeid. De relatie tussen moeder en zoon herstelde zich. Met de psychochirologie vond Spier werk waarmee hij zijn talent kon inzetten en zijn behoefte om mensen te helpen gestalte kon geven. Zijn beperkte gehoor heeft niet geleid tot een geïsoleerd bestaan. Spier was goed in het onderhouden van vriendschappen, maar kon deze loslaten wanneer het tijd was om nieuwe contacten aan te gaan. Te denken valt aan de vriendschappen met Lill-Erik Hafgren, die op een bepaald moment naar Göteborg verhuisde; Reinold Zickel, die een aanhanger werd van het nationaalsocialisme en de relatie met Vilma Fichtmüller, die ten einde liep maar zich voortzette in een vriendschappelijke briefwisseling. Na zijn verhuizing naar Amsterdam wist Spier in korte tijd een nieuwe, hechte vriendenkring op te bouwen.

Voor zijn naaste familie en vrienden was Spier genereus en vergevingsgezind. Het typeert hem dat hij anderen liet delen in zijn welvaart, en na de scheiding bijna al zijn bezittingen naliet aan zijn (ex-)vrouw, Hedel Spier-Rocco.[4] Hij verdedigde haar zelfs tegenover zijn kinderen toen zij met de nazi's heulde en hem én de kinderen beschimpte vanwege hun (half-)Joods zijn.

Spiers oudste broer, Ludwig Spier, achtte het bewonderenswaardig hoe "harmlos lebensfroh und gutartig" Julius gebleven was onder de onheuse behandeling van hun moeder.[5] Op Ludwigs vraag of hij, Julius, terugdenkend aan zijn jeugd, geen wrok koesterde, had Julius' antwoord geluid dat hij als kind vaak gewelddadige wraakgevoelens had, maar dan in stilte had gedacht: "Wartet nur, wenn ich einmal gross bin, und tun kann, was ich will, dan will ich Euch schon zeigen, wer ich bin, und Ihr sollt rot werden, dass Ihr mich so verkannt und behandelt habt."[6] Gezien Spiers latere succes als psychochiroloog lijkt deze gedachte uit zijn jonge jaren bijna profetisch.

Uit Spiers boek, de handleesprotocollen, en de krantenknipsels en artikelen over zijn persoon en werk, komt het beeld naar voren van een gepassioneerde, bijzonder getalenteerde

[4] Financieel is het Spier altijd voor de wind gegaan, tot twee weken voor zijn overlijden. Toen stuurde Henny Tideman naar goede vrienden en bekenden van Spier een brief om hen op de hoogte te brengen van zijn gezondheid – "chroniese bronchitis (…) dit zal zeker 2 à 3 maanden duren" – en deed ze een oproep voor financiële ondersteuning van Spier, die niet in staat was om te werken maar wel extra uitgaven had (doorslagbrief van Henny Tideman aan Hanneke en Pieter Starreveld, 1 september 1942; archief Denise de Costa).

[5] Spier, *Lebenserinnerungen*, 40.

[6] Spier, *Lebenserinnerungen*, 40-41.

handlezer. Spier nam zijn werk serieus, stond kritisch tegenover waarzeggende handlezers en verwees cliënten door naar een arts wanneer hij dat raadzaam achtte. De postitieve erkenning die hij kreeg van Carl Gustav Jung, Hans-Wolfgang Maier (directeur van de Burghölzli-kliniek) en andere artsen, journalisten en leerlingen als Charlotte Wolff, Kate Marcus, Annamarie Mommsen en Phyllis Jaarsma, staat in scherp contrast met de negatieve receptie die hem ten deel viel na de publicatie van Hillesums dagboeken.

Zoals gezegd, Spier had ook zijn zwakke kanten. Henny Tideman stipte het tijdens de begrafenis aan. Ze vond dat Spier in sommige zaken zo naïef was als een kind. Etty Hillesum noemde hem, toen ze hem nog niet zo lang kende, "een beetje kinderachtig en ijdel" en na zijn heengaan een "verwende" man.[7] Hillesum registreerde eveneens ongepast therapeutisch gedrag: Spier raakte opgewonden tijdens het *ringen* met haar en legde bij vrouwen zijn hand op hun borst. Ze beschreef ook indiscrete voorvallen, zoals de keer dat Spier aan haar had voorgedaan hoe Henny Tideman zoende als een "kinderachtige bakvis" en liet weten dat hij hartelijk had gelachen om haar opmerking dat Adri Holm op "so eine herrliche adorierende Gramophonplatte" leek.[8] Mogelijk zijn deze voorbeelden eveneens uitingen van zijn naïviteit, zoals Tideman het uitdrukte. Getuige de gevonden bronnen was Spier niet kwaadwillend of uit op macht, maar miste hij ten opzichte van met name vriendinnen soms de tact en wijsheid die hij als handlezer wel bezat.

Daarbij lijkt Spier een intens, diep emotioneel gevoelsleven te hebben gehad, wat onder meer spreekt uit zijn brieven aan Maria Proelss, Hertha Levi en Jet Rümke-Everts. De wijze waarop hij eerlijkheid betrachtte in zijn relatie met Levi staat haaks op de latere uitspraken van bijvoorbeeld Swiep van Wermeskerken, die vond dat hij vrij lichtzinnig met zijn vriendinnen was omgegaan.

Spiers succes in Berlijn is mede te danken aan de lovende woorden van vooraanstaande artsen voor zijn vernieuwende, 'gepsychologiseerde' methode van handlezen. Dit opende deuren voor hem. Zijn succes was ook te danken aan zijn bijzondere talent. Voor Spier zelf en voor mensen die hem van nabij kenden stond het vast dat hij een sterke intuïtie had en over een mediamiek (helderziend) vermogen beschikte. De leden van de kleine Spierclub spraken in dit verband over "wakkerheid": Spiers gehoorbeschadiging zou zijn "wakkerheid" (zesde zintuig, in dit geval helderziendheid) in positieve zin hebben beïnvloed.[9]

De ervaring had Spier geleerd hoe hij iemand snel kon 'ontleden'. Het is daarbij de vraag welke informatie over cliënten zijn wakkerheid hem bracht. Neem bijvoorbeeld Spiers door Hillesum genoteerde uitspraken over José Weil: "[W]enn man so viele Schicksale wie ich täglich durch seine Hände gehen läßt, dann sieht man allmählich ganz klar vor sich, wie man jeden Menschen aufbauen muß."[10] Vervolgens, aldus Hillesums aantekening, zou Spier zich

[7] Hillesum, *Het Werk*, 65 (13 juni 1941), 546 (de nacht van 15 op 16 september 1942), 566 (27 september 1942).

[8] Hillesum, *Het Werk*, 207 (12 december 1941), 251 (25 januari 1942).

[9] Bijlage 3, vrijwel onderaan: "Er is een gehoorseiland. (...) De afsluiting van het gehoor heeft zijn wakkerheid beïnvloed."

[10] Hillesum, *Het Werk*, 319 (28 maart 1942).

hebben laten ontvallen: “So ein armer Kerl!”[11] Binnen een half jaar was Weil dood. Direct na aankomst in kamp Westerbork is Weil op het eerste transport gezet dat naar Auschwitz vertrok.[12] Indien Spier werkelijk over een sterke intuïtie en een paranormaal vermogen beschikte, is het mogelijk dat hij meer ‘zag’ en ‘wist’ dan hij anderen liet weten. De kans is dan reëel dat hij via de talloze handleeskundige consulten de enorme omvang van het dreigende Joodse lot in sterkere mate dan anderen heeft bevroed.[13]

Tegen de tijd dat Spier begon te kwakkelen met zijn gezondheid, begin juli 1942 – toen zijn zus en haar oudste zoon al bijna een maand waren verdwenen – had Spier een *Warnungstraum*, die hem deed besluiten naar de huisarts te gaan.[14] Nog geen twee weken later kreeg Hillesum een aanstelling bij de Joodsche Raad. Op 20 juli 1942 werd de Joodsche Schouwburg tot doorgangspand naar het kamp op de Drentse hei gebombardeerd. In hoeverre Spier voorgevoelens kan hebben gehad over deze op handen zijnde gebeurtenissen? Of hij onder het sensitief ‘lezen’ van de tekenen van de tijd, of zelfs bewuste precognitie gebukt is gegaan? Spier wist dat Etty Hillesum rond haar dertigste een ingrijpende *Erlebnis* te wachten stond: dit had hij in haar hand gezien toen zij voor het eerst bij hem kwam.[15] Maar had hij ook een vermoeden dat die gebeurtenis haar dood kon zijn? We weten het niet.

Volgens Ruth Busse-Spier wist haar vader dat hij niet zo oud zou worden. Kan het zijn dat Spier dit (opnieuw?) in zijn eigen handen heeft gezien op 27 april 1942, toen hij Object was voor het groepje van zijn meest trouwe leerlingen? ‘Voelde’ of ‘wist’ hij nadien dat zijn eigen einde naderde en dat het lot van het Joodse volk alsmaar wreder vormen zou aannemen? Werd hij – mede – daarom strenger ten aanzien van de proefpersonen die zijn leerlingen meebrachten naar de cursus (zie § 3.2.2 laatste alinea)? En in hoeverre heeft Spier bevroed dat Hillesum met haar literair talent de mensheid een indringende getuigenis te schenken had? ‘Wist’ hij dat hij een belangrijke schakel vormde in de ontvouwing van dat talent? Ook op deze vragen zijn er geen antwoorden. Niettemin dienen de aan Spier toegeschreven vermogens en mogelijke voorgevoelens meegenomen te worden in de beeldvorming omtrent hem. De mogelijkheid dat Spier soms gebeurtenissen vooruit zag – zonder deze als vaststaande feiten te interpreteren – werpt een nieuw, of ander licht op gebeurtenissen in zijn leven, die verdere overdenking waard zijn.

---

[11] *Ibidem*.

[12] José Weil arriveerde 15 juli 1942 in Westerbork en stierf in Birkenau op 18 augustus 1942.

[13] Over precognities met betrekking tot WOII, zie onder meer W.H.C. Tenhaeff, *Oorlogsvoorspellingen: Een onderzoek met betrekking tot proscopie in verband met het wereldgebeuren*, Den Haag: H.P. Leopolds Uitgeversmaatschappij, 1948. N.B. Jung had in 1913 een serie van twaalf visioenen over de op handen zijnde Eerste Wereldoorlog (Pilard, ‘C.G. Jung and intuition’, 74, 80).

[14] Hillesum, *Het Werk*, 497-498 (5 juli 1942).

[15] Zie de *Zusatz* in § 3.1.1; Bijlage 2, nr. 83.

13.2 Spier is een handlezer van zijn tijd

Een belangrijk onderzoeksdoel van dit proefschrift is de verwerving van een vollediger, historisch verantwoord beeld van Julius Spier als handlezer. Tot nu toe ontbrak een dergelijk beeld. Evenmin bestond er een beeld van de context waarin Spiers handlezen heeft plaatsgevonden. Ofschoon met name Nicholas Goodrick-Clarke, Thomas Hakl, Peter Staudenmaier en Corinna Treitel in hun studies naar de verschijning van het occultisme in Duitsland wel aan het handlezen refereren, zijn deze verwijzingen ontoereikend om het toenmalige handleeskundige vertoog te kunnen reconstrueren.[16] Daartoe was veel uitgebreider onderzoek nodig. Met de presentatie van Duitse en Nederlandse handlezers, handleeskundige boeken en artikelen (hoofdstuk 9 en 10, bijlage 4) biedt dit proefschrift een eerste, ruwe schets van de praktijk van het handlezen in de eerste helft van de vorige eeuw en Spiers positie daarin.

13.2.1 *Als oude waarzegpraktijk maakt het handlezen deel uit van het 'occulte' Duitsland*

Vanaf het moment dat de Roma hun intrede in Europa deden, raakte het handlezen meer over de westerse samenleving verspreid. Dit ging weliswaar gepaard met een negatief imago. Aan het eind van de negentiende eeuw vond hierin een lichte kentering plaats. Dit was het gevolg van de opkomst van de theosofie en andere bewegingen, waardoor mensen opnieuw belangstelling kregen voor het handlezen als oude waarzegtechniek.

Meerdere auteurs van Duitstalige handleeskundige teksten die in de eerste decennia van de twintigste eeuw verschenen, bewogen zich op dit 'occulte' terrein. Te denken valt aan Albert von Schrenck-Notzing, die was geïnspireerd door het gedachtegoed van de *Neugeist*-beweging (§ 6.1.2), en Else Günther-Geffers, die werkte als *Kriminaltelepathin* (§ 9.4.2). Erik Jan Hanussen exploiteerde het 'occulte' (paranormale) op de bühne en wilde een School voor Occultisme stichten (§ 9.4.3). Madame Sylvia werd de Pythia (profetes) van Berlijn genoemd (§ 9.3.5, § 10.5.1). En Ernst Issberner-Haldane, Georg Lomer, Ernst Tiede en Wilhelm Wulff waren aanhangers van de ariosofie (§ 9.5.2).

Ook Spier had aansluiting bij bepaalde stromingen. Zo was het de theosofe Edith Andreae-Rathenau die hem bij het kunstminnende en in alternatieve, geestelijke onderwerpen geïnteresseerde publiek van Berlijn introduceerde. Spier nam deel aan een experiment waar een astroloog en grafoloog bij betrokken waren (zie afb. 31), en als leerling van Carl Gustav Jung participeerde hij in de esoterisch geöriënteerde kring rondom de Zwitserse psychiater. Verder stonden Spier en zijn vrouw open voor astrologie, vegetarisme, natuurgeneeswijzen en de antroposofische Christengemeenschap.

Met zijn claim over magnetiserende en helderziende vermogens te beschikken, plaatste Spier zich in het occulte denken van zijn tijd. Zijn veronderstelling dat het zenuwstelsel de verbindende schakel vormt tussen handkenmerken en iemands lichamelijke en geestelijke

[16] Zie § 1.2 noot 16.

gesteldheid hoort daarbij. In plaats van bij de magische relatie tussen handkenmerken en persoon(lijkheid)skarakteristieken de sterrenhemel of een alomvattend magnetisch veld te betrekken, werden de correspondenties beperkt gehouden tot het menselijk lichaam. Het magische, occulte denken werd zo geseculariseerd.

Toch zal Spier zichzelf niet als een esotericus of occultist hebben beschouwd. Hetzelfde gold ongetwijfeld voor meerdere handlezers, geleerden en journalisten die over handlezen schreven. Dit neemt niet weg dat allen die met handlezen bezig waren, deel uitmaakten van een samenleving die was doordrenkt van alternatieve genezers, mediums, astrologen, grafologen, wichelroedelopers en waarzeggers. “German occultism” was tenslotte, zoals Corinna Treitel het heeft samengevat, “very much a public enterprise”.[17]

In dit ‘occulte’ Duitsland blijkt het handlezen wijder verbreid dan tot nu toe is verondersteld. Ook Albert Einstein liet zijn handen lezen, meermaals zelfs, en Adolf Hitler zou mensen op hun handen hebben beoordeeld. De toonaangevende handlezers bevonden zich in Berlijn. Spier nam in dit Berlijnse gezelschap een heel eigen en prominente plaats in.

13.2.2 *Vooruitstrevende handlezers varen mee op het wetenschappelijk discours*

Door de eeuwen heen hebben serieuze, vooruitstrevende handlezers de leer van het handlezen steeds verbonden aan het wetenschappelijk vertoog van hun tijd. Dit wordt behalve vanuit een behoefte aan waarheidsvinding, mede gedaan in een poging om het negatieve imago van het handlezen in positieve zin te veranderen. In de tijd van Julius Spier was dit niet anders.

Het wetenschappelijk discours aan het eind van de negentiende eeuw is verknoopt met het in de tweede helft van de negentiende eeuw opgekomen occultisme. Verschillende verbanden hebben zodoende voor een complexe dynamiek gezorgd tussen het toenmalige academische discours en het handlezen als verschijnsel in de Duitse samenleving. Er vallen minstens drie aspecten te onderscheiden.

Het eerste aspect betreft de parapsychologie. Vanuit wetenschappelijk oogpunt was er vanaf het eind van de negentiende eeuw belangstelling voor paranormale verschijnselen en de praktijken waarin anomale correspondenties tot uitdrukking komen. Alhoewel verschillend van aard, zijn zowel de experimenten van Nicolas Vaschide en Alfred Binet met groepen handlezers (§ 8.8.3) als het boekje *Handlesekunst und Wissenschaft* (1920) van Albert von Schrenck-Notzing (§ 6.1.2) in samenhang met deze parapsychologische context ontstaan. Hetzelfde geldt voor de ‘helderziende handanalyse’ die Otto Seeling bij zichzelf liet uitvoeren door Else Günther-Geffers (§ 9.4.2).

Het tweede aspect betreft de incorporatie van handleeskundige kennis door onder meer medici en antropologen. Het werk van Siegried Bettmann, Adolph Friedemann, Fritz Giese, Hans Grüneberg, A.F. Hecht, Friedrich Herig, David Katz, Gottfried Kühnel, Hella Pöch, Géza Révész, John Rittmeister en Adolf Würth laat zien dat zij op wetenschappelijke wijze handen

[17] Treitel, *A science for the soul*, 56.

en handkenmerken onderzochten (§ 9.1). Zij gebruikten in hun onderzoek handleeskundige kennis en werkten dit op een eigen, wetenschappelijke wijze verder uit in de lijn van hun eigen discipline.

Het derde aspect getuigt van wederkerigheid inzake de relatie wetenschap-handlezen. Onder invloed van de psychologie van Freud en Jung vond in de praktijk van het handlezen namelijk een accentverschuiving plaats: het werd 'minder occult' en 'meer menskundig'. Deze verandering kreeg gestalte bij Katherine St. Hill (§ 8.8.2), Max von Kreusch (§ 9.3.1), Margret Naval (§ 9.3.3) en culmineerde bij Julius Spier. Als vooruitstrevende handlezers 'psychologiseerden' zij het handlezen. Tegelijkertijd gebruikten ze de psychologie ter verbetering van het imago van het handlezen.

Ook Georg Lomer, Madame Sylvia, Marianne Raschig en Ernst Issberner-Haldane waren vooruitstrevend en voeren mee op het wetenschappelijk discours van hun tijd. Lomer gebruikte bijvoorbeeld het handlezen als diagnostiek in zijn praktijk als arts (§ 9.3 noot 94). Madame Sylvia gaf aan bereid te zijn om samen te werken met filosofen en parapsychologen opdat haar helderziende gave zou kunnen worden verklaard (§ 10.5.1). Raschig oogde 'wetenschappelijk' door een boek met louter handafdrukken en bijbehorende korte beschrijvingen te publiceren (§ 9.3.4). Issberner-Haldane noemde zijn chirosofie *wissenschaftliche Handlesekunst* en had via zijn nageldiagnostiek, die sterk medisch van aard was, aansluiting bij de geneeskunde (§ 9.5.2).

Tot op zekere hoogte hebben al deze vooruitstrevende handlezers ervoor gezorgd dat het imago van het handlezen in Duitsland verbeterde. Onder artsen, pedagogen en karakterologen nam de belangstelling voor het handlezen toe. De rechtbank in Berlijn deinsde er zelfs niet meer voor terug om een beroep te doen op de expertise van Julius Spier.

Te midden van deze dynamiek is Spier door velen van zijn tijd beschouwd als een wetenschappelijk handlezer – veel meer dan bijvoorbeeld Issberner-Haldane. Dit kwam vooral door Spiers omarming van de dieptepsychologie en de afzwering van het waarzeggen. Bovendien speelden de lovende woorden van Jung en andere vooraanstaande medici hem in de kaart.

De invloed van Spier reikt zodoende verder dan menig Hillesum-kenner vaak vooronderstelt. Spier beïnvloedde minstens een handvol handlezende tijdgenoten (§ 10.6; Bijlage 4, nrs. 14, 17 en 21) en is vanwege zijn boek met het voorwoord van Jung tegenwoordig regelmatig opgenomen in een rijtje illustere handlezers (§ 12.3). Zijn gevluchte leerlingen hebben voor wereldwijde verspreiding van zijn gedachtegoed gezorgd, ook wanneer zij hooguit een paar maanden les van hem hebben gehad (§ 11.2). Julius Spier, de handlezer van zijn tijd, kan met zijn diagnostische, op individuatie gerichte aanpak binnen het domein van de handleeskunde zeker als een vernieuwer van formaat worden gezien.

Ondanks zulke feiten is Spiers vooruitstrevende 'wetenschappelijkheid' in de praktijk betrekkelijk beperkt. Hoogstwaarschijnlijk was hij op de hoogte van het onderzoek van Adolph Friedemann, Nicolas Vaschide en anderen. Maar in zijn eigen manuscript liet hij het na om naar zulke studies te verwijzen. In *Kinderhände* baseerde Spier zich bovenal op het materiaal

dat hijzelf had verzameld, zonder enige beschrijving van experimenten en hooguit met een globale, algemene uiteenzetting over de wijze waarop hij tot zijn inzichten was gekomen.

Ten aanzien van de parapsychologie hield Spier zich opmerkelijk stil. Vermoedelijk hield dit verband met de helderziende handlezers die in negatief-kritische zin het nieuws hadden gehaald en met wie hij vast niet geassocieerd wilde worden: Else Günther-Geffers en Erik Jan Hanussen (§ 9.4.2-3). Spiers zwijgen over de parapsychologie zal eveneens verband houden met het toekomst voorspellen, waar Von Schrenck-Notzing en diens redacteur Victor Schweizer aan vasthielden (§ 6.1). Spier critiseerde waarzeggende handlezers, vooral degenen die op basis van een enkel handkenmerk voorspellingen deden. Evengoed is het hoogstwaarschijnlijk dat Spier persoonlijke ervaring had met de voorschouw.

Een en ander heeft ertoe geleid dat Spier een gecompliceerde verhouding had tot zijn eigen, geclaimde paranormale vermogens. Aan de ene kant vertrouwde hij bij het duiden van handen op zijn 'wakkerheid'. Aan de andere kant moet het voor hem lastig zijn geweest wanneer 'helder' verkregen informatie precognitief van aard was. Zulke informatie zou, indien medegedeeld aan de cliënt, een ondermijnend effect kunnen hebben op diens zelfontplooing. Het weten wat er in het verschiet ligt, zou niet alleen tot een *self-fulfilling prophecy* kunnen leiden, maar ook iemands motivatie kunnen wegnemen om aan zichzelf te werken (§ 3.3.3). Vanuit therapeutisch-ethisch oogpunt diende Spier 'voorkennis' over een cliënt dus voor zichzelf te houden. Wel kon hij zulke informatie formuleren als een optie, als iets wat als een mogelijkheid in het verschiet lag. Etty Hillesum liet hij bijvoorbeeld weten dat haar gevoel en verstand met elkaar in balans zouden komen (voorspelling), mits ze aan zichzelf zou werken (voorwaarde) (§ 3.4.3).

Verder is het in verband met de beeldvorming rondom Spier belangrijk om op te merken dat zijn psychochirologie feitelijk een geseculariseerde divinatietechniek is. Als gevolg van de veelal onverklaarde en anomale samenhang tussen handkenmerken en de interpretatie van diezelfde kenmerken (§ 4.1.1) én van de veelal onverklaarde en anomale samenhang tussen de verschillende aspecten van het duidingsproces (§ 4.1.2), is de door Spier beoefende wijze van handlezen eigenlijk nog altijd een *black box*. Weliswaar duidde Spier niet meer de toekomst, het proces achter zijn duiding was – en is – in meerdere opzichten even mantisch als menig andere handleesmethode.

13.3 De oorlogsomstandigheden hebben ertoe bijgedragen dat Spier een spiritueel leraar is geworden

Spier was evenwel meer dan een handlezer. Indien gewenst, werkte hij als psychotherapeut. Eind jaren twintig volgde Spier in Zürich een leeranalyse. Samen met de – vermoedelijk – dieptepsychologische sessies die hij eind jaren dertig met de verder onbekende Levi in Berlijn

onderging,[18] maakte dit dat hij vertrouwd was met de werking en het effect van de psychoanalyse.

Een jarenlange psychoanalytische behandeling achtte Spier ineffectief. Zelf hielp hij mensen door eenmalig of hooguit enkele maanden lang wekelijks een gesprek met hen te voeren. Vaak – maar niet noodzakerwijs – ging aan zo'n gesprek een handanalyse vooraf. Conform Jungs individuatieleer was het Spiers intentie om iemand te helpen te worden wie hij in wezen was, oftewel, om iemand tot zelfontplooiing te brengen.

Eenmaal gevestigd in Nederland ontstond onder invloed van de vriendschap met Henny Tideman, de kennismaking met Rittelmeyers *Briefe über das Johannesevangelium* (1930/1932) en het Mattheus-evangelie, in Spiers denken ook een christelijke component. Het is de combinatie van Spiers kennis van de Jungiaanse psychologie, zijn talent voor handlezen, zijn constructieve benadering van ieder individu, zijn religieuze inslag en zijn charismatische persoonlijkheid die borg stond voor zijn kwaliteit als psychochiroloog. Daarbij was Spier zich vermoedelijk bovengemiddeld bewust van de existentiële spanningen in het bezette Nederland en de gevaren waaraan vooral de Joden, inclusief hijzelf, blootstonden. Deze omstandigheden hebben beslist bijgedragen aan de totstandkoming van de Spierclub en het feit dat Spier zich binnen deze kring tot een spiritueel leraar (een 'soort goeroe') ontwikkelde.

In de rol van spiritueel leraar doet Spier, met zijn positieve, opbouwende benadering van de ander, het speuren naar de oorzaak van psychologisch vormende gebeurtenissen in iemands leven en het helpen bij het ontwikkelen van zelfinzicht, doet hij overigens verrassend New Age-achtig aan. Het is daarom niet verwonderlijk dat Etty Hillesum inmiddels al eens een "voorloopster van de Nieuwe Spiritualiteit" (New Age) is genoemd.[19] Uit het hier verrichte onderzoek blijkt duidelijk dat Hillesum haar pad van persoonlijke ontwikkeling, en bijgevolg haar positie als 'New Age-baken', voor een groot deel had te danken aan de invloed van Julius Spier.

[18] Zie over over deze 'Levi' Annamarie Mommsen, § 11.2.7.

[19] Thooft, 'Etty Hillesum als voorloopster van de Nieuwe Spiritualiteit', 62-65.